SZEMINÁRIUMI FÜZETEK

IPARVÁROSOK SZÁMÁRA

1

HAVAS ERNŐ

TÁRSADALMI FORMÁK FEJLŐDÉSE, OSZTÁLYOK ÉS PÁRTOK MAGYARORSZÁGON

HARMADIK KIADÁS

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1947

SZEMINARIUMI FÜZETEK
IPARVÁROSOK SZÁMÁRA

HAVAS ERNŐ

Társadalmi formák fejlődése, osztályok és pártok Magyarországon

HARMADIK KIADÁS

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1947

Felelős kiadó: Soros Gábor
Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat, Nyomdai Rt.
Felelős vezető: Nedeczky László

A történelem tanulmányozása arra tanít bennünket, hogy a társadalom fejlődik. Az emberiség történetében sok évezredre nyúló korszak volt — az írott történelem kora előtt — amikor az emberiség a legprimitívebb társadalmi formában, az őskommunizmusban élt. Ez a társadalmi forma sok helyen (Afrikában, Ausztráliában, Amerikában) még ma is megtalálható. Az őskommunizmust a rabszolgatársadalom, ezt a hűbériség, majd a kapitalizmus váltotta fel. A Szovjetunióban pedig már a szocializmus lépett a kapitalizmus helyére.

I. AZ ŐSKOMMUNIZMUS

Az ember társas lény és ennek köszönheti a fennmaradását is. Egyedül nem tudta volna megvédeni magát a vadállatoktól, nem tudott volna megbírkózni a természet erőivel.

Hogyan éltek a primitív emberek?

Az emberek kis hordákban vagy nemzetségekben tömörültek, vagyis kis csoportokban, melyeket a közös leszármazás tart össze. A férfiak halászattal, vadászattal foglalkoztak, a nők bogyók, gyümölcs, gyökerek gyüjtésével. Az öregek tapasztalataik alapján irányították a termelő munkát. A munkaeszközök még kezdetlegesek voltak és így a termelés is egészen alacsonyfokú volt. Ez a kezdetlegesség teszi szükségessé a közös munkát. A vadat csak úgy tudják elejteni, ha láncot alkotnak és üldözik, amíg a fáradtságtól összerogyva, zsákmányul nem esik, vagy közösen vermet ásnak, amelybe belehajtják a vadat. A közös vadászatnak természetesen az eredménye is közös, az elejtett vadból mindenki részesedik. Ugyanígy egyesítik az erejüket a halászatnál, nagy fák ledöntésénél, csónak, kunyhó építésénél stb.

Társadalmi egyenlőség

A közös munkából és a közös fogyasztásból természetesen következik, hogy az emberek között társadalmi szempontból nincsen különbség, egyik ember nem uralkodhatik a másik fölött, nincsen elnyomás. Meghallgatják a legtapasztaltabb tanácsait és engedelmeskednek neki, mert ez mindannyiuknak érdeke, de a főnöknek nincs hatalma fölöttük, csak elismerik nagyobb tudását vagy ügyességét, tisztsége nem mentesíti őt a munka alól.

Van-e magántulajdon az őskommunizmusban?

A közösségnek minden tagja vadászhat, halászhat, leszedheti a fák gyümölcseit, készíthet magának íjat, dárdát, házi berendezéseket. Ezek a szerszámok az ősember *személyes* tulajdonai és sokszor még a sírba is eltemetik vele együtt. De magántulajdonról csak akkor beszélhetünk, ha ezeknek a tárgyaknak a birtoklása azt jelentené, hogy mások nem szerezhetik azt meg maguknak. A magántulajdon lényege ugyanis a másokat kizáró monopol jelleg. Ez itt teljesen hiányzik. A legfontosabb termelőeszköz a föld. Ezen mindenki szabadon vadászhat és minden, amit a föld szolgáltat, legyen az kő, amelyből a szerszámok készülnek, vagy bármilyen más anyag. mindenkinek közös tulajdona.

Az őskommunizmus bomlása

A halászatról és vadászatról egyes népek később áttérnek az állatok megszelidítésére és tenyésztésére és ezzel kialakulnak a vagyoni különbségek, a törzsek, nemek vagy más kisebb, vérrokonságon alapuló közösségek között. Az egyiknél elhullanak az állatok, a másiknál jól fejlődnek.

Később egyes törzseknél kifejlődik és fontos termelési ággá válik a földmívelés is és az eddig vándorló nomád törzsek letelepednek. A földművelésre való áttérés és letelepedés az őskommunizmus végleges bomlását eredményezi. Az eleinte még közösen művelt földet csakhamar felosztják a közösség egyes csoportjai vagy tagjai között és ez lehetőséget ad az egyik csoport meggazdagodására, a másik elszegényedésére. Kicserélik termékeiket a szomszédos vagy vándor törzsekkel, ami szintén növeli a vagyoni különbségeket.

A fémek felfedezésével az eddig használt kőszerszámokról áttérnek a fémszerszámok használatára, ami hatalmasan megnöveli a termelést.

A termelés fejlődése a társadalom szerkezetében is lényeges változást okoz. Míg azelőtt az emberek csak nehezen tudták megszerezni azt, amire megélhetésükhöz szükségük volt, most már többet is tudnak termelni ennél. A földmívelés és állattenyésztés állandó biztos megélhetést, meggazdagodást nyujt számukra. Munkaerőre van szükség a nagy csordák őrzéséhez, a nagy földek megmüveléséhez. A törzsek közötti összetüzések során most már nem ölik meg a legyőzött idegen törzsbelieket, mint eddig tették, amikor azok munkájából nem származhatott haszon, hanem munkába állitják, *rabszolgákká* teszik őket.

Tehát, mint látjuk, a termelés fejlődése túlnőtt az őskommunisztikus társadalom keretein. Most már igen nagy vagyoni különbségek lehetnek az emberek között. Megjelenik az igazi, másokat kizáró *magántulajdon*, a másik oldalon pedig azoknak az embereknek a csoportja, akiknek semilyen tulajdonuk nincs, sőt ők maguk vannak más emberek tulajdonában.

II. A RABSZOLGATÁRSADALOM

Az őskommunizmus felbomlása után kialakuló új társadalmat mindenekelőtt az különbözteti meg az előzőtől, hogy két alapvető osztályra: *rabszolgákra és rabszolgatartókra* oszlik. Itt jelenik meg először társadalmi méretben az elnyomás, a kizsákmányolás. Nemcsak a termelőeszközök, hanem a rabszolga maga is a rabszolgatartó tulajdonában van. Szabadon adhatjaveheti, megölheti, erőszakkal, korbáccsal kényszerítheti a rabszolgát arra, hogy dolgozzék és munkájának az eredményét neki engedje át.

A rabszolgamunka alapján hatalmas társadalmi fellendülés indul meg. Gazdag városok keletkeznek, kialakul az ókori irodalom, művészet, tudomány. Fejlődésnek indul az ipar és a kereskedelem. De ugyanakkor a rabszolgák folytonosan növekvő tömegei állati sorban, korbács alatt nyögve tengették életüket. Ez tette lehetővé az elnyomó kisebbség kiváltságos életét.

Alapvető és átmeneti osztályok a rabszolgatársadalomban

A rabszolgákon és rabszolgatartókon kívül az elmúlt társadalomból maradtak szabad parasztok is, akik saját kis földjüket művelik. Találunk ezenkívül kereskedőket és kézművesecket, akik az eljövendő társadalom csiráit képezik. Olyan társadalom áll

tehát előttünk, amely különböző osztályokra szakadt: a két alapvető osztály a rabszolgák és a rabszolgatartók osztálya. A döntő osztályharc, mint látni fogjuk, e két szembenálló osztály között folyik és az egész társadalomra a rabszolgamunka nyomja rá a bélyegét.

Rabszolgát az állam csak úgy tud szerezni, hogy háborúkat indít és a legyőzött ellenséget elhurcolja. A rómaiak nagy háborúi nem voltak egyebek, mint rabszolgavadászatok. A rabszolgaszerző háborúk hozzátartoznak a rabszolgatársadalom lényegéhez, nélkülük nem tud fennmaradni a társadalom.

A rabszolgamunka akadályozza a technika fejlődését

A rabszolgatársadalomban munkát csak a rabszolga végez, s mert a rabszolgát lenézik, a munkát is megvetik. Mindenki arra törekszik tehát, hogy egy-két rabszolgát vehessen, akinek vállaira rakhassa a munkát és így megszabaduljon a „szégyentől", hogy rabszolgamódra, szabad emberhez nem méltóan dolgozni kényszerüljön.

Akadályozta a technika fejlődését az is, hogy csak a legdurvább szerszámokat lehet a rabszolga kezébe adni. Bonyolult, finomabb munkát nem lehet a rabszolgára bízni, aki nincs érdekelve a termelésben s a láncok között a felügyelő korbácsának suhogása közben nem ügyel a szerszámokra, sőt ha teheti, bosszúból tönkreteszi azokat.

Ugyanilyen irányban hat a rabszolga olcsósága is, akit a győztes háborúk után garasokért lehetett vásárolni. Így nem volt érdemes gépet alkalmazni, mert a rabszolgához képest a legjobb gép sem kifizetődő.

A rabszolgatársadalom bukása

A rabszolgaszerző háborúk katonái a szabad parasztokból, kézművesekből kerültek ki. Az évekig tartó háborúból hazatért parasztot és kézművest tönkrement gazdaság és adósságok tömege várta és a szigorú adóstörvények miatt könnyen rabszolgasorsba került. A folytonos háborúk és a rabszolgákkal dolgozó nagybirtok, amellyel a kisparaszt nem tud versenyezni, tönkreteszik a szabad parasztságot és ezzel aláássák a rabszolgaállam katonai alapját. Ez történt Görögország és Róma esetében is.

A rabszolgaállamot folytonos rabszolgalázadások rázkódtatják meg. A rabszolgalázadások nem sikerülhettek, mert nem volt

közös nagy céljuk, amely az egész népet előbbre vihette fejlődésében, csak terheiken akartak enyhíteni. Azonkívül a lázadó seregek a legkülönbözőbb elemekből tevődtek össze, akik rendszerint egymás nyelvét sem értették. De mégis ezek a lázadások alapjaiban rendítették meg a római birodalmat és így előkészítették a népvándorlás során keletről érkező és a birodalmat támadó barbár hadseregek győzelmét.

III. A HŰBÉRI TÁRSADALOM

1. A hűbériség kialakulása

A jobbágyság csírái a rabszolgatársadalomban

Láttuk, hogy a rabszolga nincs érdekelve a termelésben és így munkája is egyre kevésbbé kifizetődő. Így szokásba jött, hogy egyes rabszolgáknak földet, sőt munkaeszközöket adtak használatra és megengedték, hogy a termékek egy részét megtarthatták maguknak. Ezek az ú. n. „kolonusok" ugyan földjükhöz voltak kötve, de az egyszerű rabszolgáktól mégis lényegesen különböztek abban, hogy termelőeszközökkel rendelkeztek és a termés egy része az ő tulajdonukban maradt. A hódító barbárok, akik egy felbomlóban lévő őskommunista társadalomban éltek, a római birodalomban részben rabszolgákat, részben már ilyen féljobbágyi formában élő parasztokat találtak.

Jobbágyok és földesurak

Az elszegényedő szabad barbárokból és a kolonusi sorba felemelkedő rabszolgákból mind egységesebbé váló új társadalmi osztály: *a jobbágyság* alakult ki. A társadalom most már nem rabszolgákra és rabszolgatartókra, hanem jobbágyokra és földesurakra oszlik. Megszületett az új társadalmi forma: a *hűbéri társadalom.*

Mi a különbség a jobbágy és a rabszolga között?

A jobbágy már nincs a földesúr tulajdonában, mint a rabszolga a rabszolgatartóéban. Földdel rendelkezik. Van igásállatja, munkaeszköze és termékeinek egy részét megtarthatja magának. A jobbágy jól tudja, hogy mikor dolgozik magának és mikor végez a földesúr földjén robotot, vagy mi az, amit elvesznek tőle dézsma, tized, kilenced alakjában.

Egyéni helyzetüket tekintve, néha alig van különbség közöttük. A jobbágyot is kizsákmányolják, mint a rabszolgát, csak más formák között. A jobbágyok is osztályharcot folytatnak a földesurak ellen, akik arra kényszerítik őket, hogy minél több időt dolgozzanak a földesúri földön és minél több terméket adjanak le neki. Ez az osztályharc a hűbéri társadalom alapvető ellentéte.

A hűbériség társadalmi és politikai szervezete

A társadalmi helyzet alapja a *földtulajdon*. A földbirtok gazdaságilag önálló és független egység, így minden nagyobb földbirtok önálló politikai hatalomnak is az alapja. Ezért a hűbéri társadalom politikailag és társadalmilag is széttagolódik.

A nagyobb földbirtokosok képezik a főnemességet (arisztokráciát). Közülük rendszerint a legnagyobb földbirtokos a király. A király és a főnemesek is kisebb földbirtokot ajándékoznak azoknak, akik ezért katonai szolgálatra kötelezik magukat (lovagok). Így alakul ki az ú n. feudális hierarchia (ranglétra), amelynek csúcsán a király áll, s amelyben mindenki függ a fölötte állótól. Főnemeseket, közép- és kisnemeseket különböztettek meg a nemesek rendjében aszerint, hogy kinek mekkora földbirtoka volt.

Majdnem minden európai országban a legnagyobb földbirtokos a katolikus egyház volt, amelynek tagjai hasonlóan különkiváltságokkal rendelkező egyházi rendet képeztek.

2. A magyarság a honfoglalás korában

A magyarok megjelenése a történelemben

A magyarság a IX. század derekán jelenik meg mint pásztornép a Don és a Dnyeper között elterülő síkságon. Ezeknek a pásztoroknak nem volt állandó otthonuk. Ha az állatok lelegelték a rétet, továbbmentek új legelőt keresni. Tovább kellett menniök akkor is, ha erősebb népek közeledtek. Az is megtörtént, hogy egyes törzsek szövetséget kötöttek egymással, hogy így könnyebben vehessék fel a küzdelmet az erősebb törzsekkel szemben. Ilyen törzsszövetségben éltek a magyarok is.

A szabad magyarok társadalma ebben az időben nemzetségi szervezetben élt. Magyar és magyar között csak annyiban volt különbség, hogy ki melyik nemzetséghez tartozott. De a társadalmi különbségek kialakulása még az őshazában megkezdődött. Egyes nemzetségek vagyonban gyarapodtak, mások elszegényedtek.

A honfoglalás

A honfoglalás ezeket a különbségeket még jobban kiélezte. A honfoglaló magyar nemzetségek által megszállt területeket a nemzetség tagjai közösen birtokolták. A társadalmi különbségek az új hazában még tovább nőttek. Ehhez járult még, hogy a nemzetségen kívül álló idegenek száma állandóan nőtt. Ilyenek voltak a leigázott szláv népek, a fogolyként magukkal hozott szolgák és a bevándorló idegenek.

A honfoglaló magyarok az új hazában földmívelő szlávokat találtak. A szlávoknál különösen a rabszolgák nagy száma révén egy fejlettebb társadalom alakult ki, amely szabadokra, rabszolgákra, kizsákmányoló gazdagokra és kizsákmányolt szegényekre szakadt. Most a honfoglalás eredményeképen a szláv népesség, mely már államszervezetben élt, a magyar törzsfők uralma alá jutott.

A magyar törzsszervezet felbomlása

A behódolt szláv népességet, a félszabadokat, a kalandozásokon szerzett rabszolgákat, akik most már a társadalom többségét tették ki, a nemzetségi szervezet sem irányítani, sem ellenőrizni nem tudta. Beolvasztani sem lehetett őket a nemzetségi szervezetbe. A magyarság egy része maga is földművelő lett, együtt dolgozott, eggyé olvadt az itt talált népekkel. Más része, a katonák, főnökük hatalmára támaszkodva, fegyveres erejükkel arra kényszerítették a földművelő népet, hogy munkájával és terményadójával kiszolgálja és eltartsa őket. Az eddigi laza törzsszövetségi szervezet helyett új politikai formát kellett találni, amely a szolgáló nép és a hatalomért küzdő főnökök lázadó erőit féken tudja tartani.

A kialakult magyar osztálytársadalomnak az új mintát a két erős feudális hatalom: Németország és Bizánc szolgáltatták. A két terjeszkedő hatalom a magasabbrendű lovagi haditechnika és a keresztény vallás intézményeivel rendelkezett. A vezér és törzsfők harcában az előbbi, a német lovagokra, az utóbbiak Bizánc segítségére támaszkodtak. A harc a vezér javára dőlt el. Géza vezér és fia Szent István győzelmes hadjáratot vezettek a törzsfők és nemzetségek ellen. A dolgozók ősi szabadságukat elveszítve, a királlyá lett vezér szolgáivá süllyedtek, akinek adóval, robottal tartoztak Minden föld a király rendelkezése alá került. A király a földek és szolgák egy részét kiosztotta fegyveres hívei

és a papok között, akik az őket szolgáló népek fölött uralkodó osztállyá emelkedtek. Szent István történeti jelenősége abban áll, hogy szabaddá tette a termelőerők fejlődésének útját, a földművelésre való áttérést.

Így jött létre Magyarországon is a hűbéri társadalom. Mint láttuk tehát, a magyaroknál a rabszolgatársadalom nem fejlődött ki teljesen. Itt a fejlődés menetét megváltoztatta az, hogy a honfoglaló magyarság fejlettebb társadalmat talált az ország területén és hatottak rá a mellette élő nagy hűbéri államok. De a magyar hűbériség teljes kifejlődését csak a XIV. században érte el.

3. Az árutermelés kialakulása

A pénzgazdálkodás és a társadalmi viszonyok megváltozása

A középkori Európában megkezdődik az árutermelés nagyobbméretű kialakulása. A földesúr vára körül ipari és kereskedő lakosság telepszik le. Az iparosok eleinte jobbágyok, akiket a földesúr maga telepít le vára körül, hogy számára gabona helyett iparcikket termeljenek. A külföldi kereskedők, akik ezeket a várakat meglátogatják, lassanként ugyancsak letelepednek. Később a környéken lakó parasztság gabonáját is becserélik iparcikkekre és megindul az árucsere a falu és a város között. A fontos utak kereszteződésénél így alakulnak ki a városok, amelyek hamarosan nagy jelentőségre tesznek szert. Kinőnek a földesúri kegy alól, királyi szabadalmakat, kiváltságokat nyernek, vagy teljes önállóságra emelkednek, mint a középkori olasz városok és német hanzavárosok.

Az árutermelés megváltoztatja a rendi társadalom gazdasági és társadalmi viszonyait. A földesúr látva, hogy a kereskedők és iparosok az áruikért kapott pénzen milyen fényűző életet élnek, nem elégszik meg többé azzal, hogy a jobbágy munkát és terményt szolgáltasson neki, hanem a szolgáltatást pénzben követeli. A *pénzgazdálkodás*, amely ilyen módon felváltja a természetbeni gazdálkodást, hatalmasan megnövelte a földesurak étvágyát, akiknek eddig csak annyira volt szükségük, amennyit ők és a szolgaszemélyzetük el tudtak fogyasztani. Most azonban minél több pénzt akarnak, hogy a piacon kapható fényűzési cikkeket megvásárolhassák. A jobbágy helyzete állandóan rosszabbodik és egyre jobban élesedik az osztályharc a jobbágy és a földesúr között.

A magyar fejlődés minden egyéni vonása mellett is nagyjából lépést tartott az általános fejlődéssel. Az ország a súlyos csapások és támadások ellenére is 500 éven át megőrizte teljes önállóságát. A középkor végére azonban a hűbéri nagybirtokon nagyhatalmak alakulnak, amelyek folytonos harcban állnak egymással és a központi hatalommal is. Idegen fejedelmekkel is szövetkeznek, ami nagymértékben veszélyezteti a belső harcoktól legyengült ország függetlenségét.

4. A hűbéri társadalom bukása

A parasztlázadások

A jobbágyok és földesurak között kiélesedő osztályharc Európa-szerte parasztlázadásokban robban ki, amelyek már jelzik a hűbéri társadalom pusztulását. A parasztforradalmak éppen úgy, mint a rabszolgalázadások bukásra voltak ítélve. A parasztság képtelen volt hosszú és rendszeres küzdelemre. Ők is a multat akarták visszaállítani, a tized eltörlését és a szabad költözködés jogát követelték, de nem tudtak maguk elé olyan célt kitűzni, amely a társadalmat előbbre vitte, az egész nép érdekeit szolgálta volna.

A tőkésosztály kialakulása

Afrika körülhajózása, Amerika felfedezése új teret nyitott a kialakuló polgárságnak. Az újonnan alapított gyarmatokból áruk és nyersanyagok tömege özönlött Európába és a gyarmati népek kirablásából óriási tőkék halmozódtak fel egyes emberek kezén. A felhalmozott tőkét a kereskedők a termelésbe fektették. Az eddig önálló kézműveseket egy közös helyen saját számlájukra dolgoztatták. Így születtek meg a sok munkást foglalkoztató manufaktúrák (kézműiparok), amelyekben a mai gyáraktól eltérően nem géppel, hanem kézzel, de messzemenő munkamegosztással termeltek.

Az így kialakult tőkésosztálynak szabad kereskedelmi utakra, szabad munkaerőre volt szüksége, s nyűgnek érezte a hűbéri társadalom megkötöttségeit, amely vámokkal korlátozta szabad mozgását és helyhez kötötte a jobbágyokat. A feltörő polgárság ezért szövetkezik a paraszti tömegekkel és sorozatos polgári forradalmakban vívja ki az új társadalmi forma, a *tőkés társadalom* győzelmét.

5. A magyar hűbériség útja

Mátyástól Dózsáig

Magyarország a polgárság fejlődését elősegítő Mátyás király idején az európai országok első soraiban haladt. Mátyás halála után azonban ismét a széthúzás és viszály lett úrrá az országon. Ugyanakkor a feudális erők előretörését külső okok is elősegítették. A törökök előrenyomulásával és Amerika felfedezésével a világkereskedelmi utak a Balkánról és a Földközi-tengerről áthelyeződtek nyugatra, az Atlanti-óceán vidékére és elkerülték Magyarországot. A polgárosodás folyamata megállt. Az ipar és kereskedelem visszafejlődött s ezzel meggyengült a kialakuló polgárság és a reá támaszkodó királyi hatalom. A parasztok helyzete az Anjouk és Mátyás ideje alatt is nehéz volt, de a királyi hatalom megvédte őket a földesurak önkénye ellen. A szabadjára eresztett földesurak mértéktelen kizsákmányolása azonban hamarosan forradalomba kergette a parasztságot.

A Dózsa-lázadás és Mohács

Magyarországon a jobbágyság már többízben fellázadt, de az 1514-es Dózsa-féle forradalom az egész ország területére kiterjedt. A Dózsa-lázadás elbukott, mert a magyar polgárság még gyenge volt ahhoz, hogy segítségére siessen és a régi társadalmat megdöntve, helyébe a saját társadalmi rendjét állítsa.

A parasztlázadás után kiirtották a magyar parasztság színejavát. A legyilkoltak számát 70—100 ezerre becsülik. Az 1514-ben összeült országgyűlés törvényei, Werbőczy „Hármaskönyve" a magyar jobbágyságot teljes rabszolgaságba döntötték. Ez katonailag is meggyengítette az országot akkor, amikor a török az ország kapuit döngette. Az 1526-ban bekövetkezett mohácsi összeomlás a feudális nagybirtokososztály gazdasági, politikai és katonai csődjét jelentette.

A jobbágyság bilincsbeverése egyik főoka lett Magyarország századokig tartó gazdasági visszamaradottságának. Az ország ettől kezdve messze elmaradt a nyugaton nagy arányokban kibontakozó fejlődés mögött.

IV. A TŐKÉSTÁRSADALOM

A polgári forradalmak, amelyek ledöntötték a hűbéri korlátokat, óriási fejlődési lehetőséget nyitottak meg az ipar és kereskedelem előtt. A gőzgép, a vasút és a mechanikus szövőszék

feltalálása gyökerében átalakítják a társadalom termelésének egész szerkezetét. A kisipari műhelyek és kézműipar helyébe a modern gyárak, gépi nagyüzemek lépnek.

A két alapvető osztály.

Rabszolgatartó és rabszolga, földesúr és jobbágy ellentéte helyére a tőkés és proletár ellentéte lépett. A kizsákmányolás megmaradt, de *formája* teljesen megváltozott. A munkás a jobbággyal ellentétben szabad ember, a burzsoázia gazdasági érdeke megkövetelte, hogy felszabadítsa a hűbéri kötöttség alól, de mivel nincsenek termelőeszközei, kénytelen munkaerejét eladni, hogy meg tudjon élni. Az éhség kényszeríti arra, hogy munkaerejét áruba bocsássa az új társadalom uralkodó osztályának, a tőkéseknek.

A tőkéstársadalomban az előző társadalmi formához hasonlóan találunk más, részben a hűbériségből fennmaradt osztályokat és társadalmi rétegeket: a nagybirtokos osztályt, amely a hatalomban megosztozik a tőkésosztállyal, közép- és kisparasztokat, kisiparosokat és kiskereskedőket és az értelmiséget.

A tőkéstársadalom fejlődése

A profit utáni vágy arra hajszolja a tőkést, hogy minél többet termeljen és adjon el. De a piacon szembekerül a másik tőkéssel, aki ugyanarra törekszik. Az egymással versenyző tőkések állandóan nagyobbítják üzemeiket, újabb gépeket szereznek be, hogy olcsóbban termelhessenek és így legyőzzék versenytársaikat. A konkurrencia kiélesedése tönkreteszi a kistőkések tömegét, proletárokká változtatja őket és csökkenti vásárlóerejüket. A technikai újítások is egyre újabb munkástömegeket tesznek munkanélkülivé, ami folytonosan rosszabbítja a munkásosztály helyzetét s ez szintén a fogyasztópiac szűkülését eredményezi. A termelés és fogyasztás ellentéte időnként hatalmas gazdasági válságokban robban ki.

1. A magyar társadalom Mohács után

Mohácstól Rákócziig

Mohács után az ország három részre szakadt. A nagyurak pártoskodása az országnak a török által meg nem szállt területeit ismét két részre szakította és kitárta az ország nyugati kapuit a német Habsburg-uralom számára. Ez az idegen uralom gátolta Magyarországon az ipar és kereskedelem kifejlődését és a polgár-

ság kialakulását. Az osztrák udvar, mivel a kiváltságaihoz ragaszkodó nemességet nem tudta adófizetésre bírni, Magyarország gyarmatosítását tűzte ki célul és mint a fejlődő osztrák és cseh ipar nyersanyagforrását és piacát használta fel. A magyar népre nehezedő súlyos elnyomás miatt indított Rákóczi-felkelés elbukott, mert fejlett polgárság híján Rákóczi nem tudott korszerű hadsereget előteremteni s mert a szabadságharc gerincét alkotó parasztság hiába várta a kiváltságaihoz ragaszkodó nemességtől, hogy enyhítsen terhein. A fegyverletétel után a magyar birtokososztály megegyezett a bécsi kormánnyal és kiszolgáltatta az országot a Habsburgok magyarellenes törekvéseinek.

Harc a polgári átalakulásért

Magyarország, ahol az ipar nem tudott kifejlődni, Európa éléstára lett. A gyenge polgárság helyett a nemesség foglalkozott kereskedelemmel és exporttal. Mikor a XIX. század elején az ország katasztrofális elmaradottsága egyre inkább meggyőzte a nemzet legmesszebb látó elemeit, hogy fel kell számolni az elavult hűbéri rendet, a kapitalizmus magyarországi fejlődésének két útja harcolt egymással. Széchenyi, a nagybirtokosság képviselője, a mezőgazdasági kapitalizmusnak volt a szószólója, amelyhez nem kellett belföldi ipar és független ország. Kossuth, aki a polgáriasodás élén haladó középnemességet képviselte, az ország ipari átalakulásáért harcolt, amihez a nemzet erőforrásaival való rendelkezésre, a nemzet függetlenségére volt szükség.

Az 1848-as szabadságharc

A feudalizmus elleni harcot, amely összefonódott az idegen elnyomás elleni harccal, Magyarországon tehát nem a burzsoázia, hanem a polgáriasuló nemesség vezette. A szabadságharc elbukásának belső oka ezúttal is a feudalizmus elleni harc következetlensége volt. A 48-as forradalom a parasztság többségén nem segített, mert csak a telkes jobbágyok földjét szabadította fel, de 48-ban már a jobbágyoknak több, mint a fele földnélküli zsellér volt. Így a parasztság igazi tömegfelkelésére nem került sor. A nemzetiségek magyarellenes állásfoglalását is elsősorban a román, rutén, szlovák és szerb jobbágynak a magyar földesurak elleni osztályellentéte szabta meg.

A kiegyezés

A magyar szabadságharc leverése után az ellenforradalom rémuralma következett. Amikor azonban 1867-ben Ausztria kül-

politikai helyzete rosszabbodott, kénytelen volt Magyarországgal kiegyezni. A kiegyezés értelmében a magyar nagy- és középbirtokos osztályok lemondtak az ország függetlenségéről, cserébe viszont megtartották gazdasági és politikai uralmukat a magyar parasztok, munkások és a tízmilliós nemzetiség fölött. 1867 után a magyar föld több mint 45%-a a földtulajdonosok nem egész 1%-ának a kezében volt.

2. Az imperializmus

A monopólszervezetek

A tőkéstársadalomban folyó kíméletlen versenyben a nagyvállalatok mind nagyobb fölényre tesznek szert. Ez megteremti az előfeltételét annak, hogy az egyes iparágakban uralkodó csekélyszámú nagyvállalat megegyezzék egymással a verseny kikapcsolására. Kartellek, szindikátusok, trösztök alakulnak, amelyek nemcsak az országon belül, hanem nemzetközi méretekben is összefogják az iparág egész termelését. A bankok amelyek azelőtt csak a pénz közvetítésével foglalkoztak, most tőkéjükkel iparvállalatokat finanszíroznak. Ezek a hatalmas tőkés vállalatok befolyásuk alá hajtják az egész államapparátust és így a piacokért folyó versenyt országok versenyévé teszik. A vezető tőkés hatalmak között megindul a harc a gyarmatok újrafelosztásáért, ami elkerülhetetlenül az egész világot lángbaborító háborúkban robban ki. A kapitalizmus, fejlődésének utolsó korszakába, az imperializmus korszakába lépett.

Az imperializmus a kapitalizmus legfelsőbb foka, a szocializmus előestéje

A mind gyakoribbá és súlyosabbá váló válságok a termelőerők nagyarányú pusztulását okozzák. Az egyre hatalmasabbá váló monopólszervezetek már nincsenek rákényszerítve arra, hogy javítsák a termelést. Ha a régi gépeket üzemen kívül helyeznék, mielőtt azok elhasználódnának, ez veszteséggel járna. Ezért megvásárolják és titokban tartják azokat a találmányokat, amelyek új gyártási eljárásokat tennének szükségessé. A tőkés termelés, amely eddig fejlesztette a termelőerőket, most további fejlődés akadályává vált.

A kapitalizmus hanyatlásának másik bizonyítéka az, hogy

a kapitalizmus élősdivé válik. Kiszipolyozza a gyarmati népeket és az anyaország tőkése már csak a részvények osztalékából él, anélkül, hogy ő maga résztvenne a termelésben. Ha ezek a szelvényvagdosó élősdiek máról-holnapra eltűnnének, minden zavartalanul folyna tovább, csak a hasznot nem ők, hanem a dolgozók kapnák meg. Eljött az ideje annak, hogy a gyárakon, kartelleken *belül* amúgyis megszervezett termelés az egész társadalomban tervszerűvé váljék, hogy a termelőeszközök az egyes tőkések tulajdonából az egész társadalom tulajdonába kerüljenek.

A szocializmus

A tőkéstársadalom fejlődésével együtt számban növekszik és erősödik a proletariátus. A tőkés kizsákmányolás fokozódása, a válságok, az imperialista háborúk szervezettebbé, öntudatosabbá kovácsolják a munkásosztályt. A tőkések elleni harcban a munkásság természetes szövetségesei a dolgozó parasztság, a haladó értelmiség, az elnyomott gyarmati népek stb. A Szovjetunióban a munkásság, parasztság és haladó értelmiség már megdöntötte a kizsákmányolók uralmát, köztulajdonba vette a termelőeszközöket és mind magasabb fokra építi az új, osztálynélküli szocialista társadalmat. A föld egyhatod részén új világ épül. És ezt az első hatalmas lépést szükségszerűen követni fogja a szocializmus megvalósítása az egész világon.

3. A magyar imperializmus

Kialakulása

A kiegyezés a magyar földbirtokos osztály és az osztrák kapitalizmus kiegyezése volt. A magyar földbirtok piacot kapott nyugat felé, az osztrák ipar pedig korlátlan lehetőséget a magyar gazdasági életben. Megindul a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipar és a vasútépítés. Ipari részvénytársaságok alakulnak, amelyekben nagymértékben van érdekelve a külföldi tőke. Az ipari és banktőke bevonul a mezőgazdaságba, a nagybirtokos mágnások pedig érdekeltséget vállalnak az ipari vállalkozásokban és a bankokban.

A felszabadított telkes jobbágyok önálló parasztgazdák lettek, a földnélküliek, mint béresek, uradalmi cselédek dolgoztak a nagybirtokosoknál. A birtokososztály elszegényedő része benyomul az állami és megyei állásokba. Az ipari proletariátus a bevándorolt osztrák szakmunkásokból és a városba menekülő

falusi nincstelenekből alakul ki. Az ország gyarmati helyzetében kialakuló hallatlanul alacsony bérek és hosszú munkaidő miatt a parasztság és a munkásság helyzete igen nehéz volt.

A magyar népi tömegek és a nemzetiségek fékentartására az uralkodó osztály számára a legalkalmasabb eszköz a német orientáció volt. A túlnyomóan szláv nemzetiségek elnyomása a végsőkig kiélezte az ellentéteket Magyarország és a szomszédos szláv népek között. A magyar uralkodó osztály ezért az Ausztriával való államközösségen túlmenően a Németországgal való szövetséget kereste és a világ újrafelosztására, a világháború előidézésére törekvő német imperializmus szolgálatába szegődött.

Osztálytagozódás Magyarországon az első világháború után

Az első világháború utáni évtizedekben a burzsoázia megerősödött, de hatalmát változatlanul megosztotta a földbirtok uraival. Az uralkodó osztályhoz tartozott a dzsentri hivatalnokok felső rétege is, akiknek a nagyvállalatok igazgatói, elnöki vagy felügyelőbizottsági állásokat juttattak a részvénytársaságokban. Ugyanitt nagy számban képviselve voltak az arisztokrácia tagjai is. Erős családi, vagyoni kapcsolatok szövődtek a nagybirtokos arisztokrácia, az ipari és banktőke és a felső hivatalnokréteg között. A magyar gazdasági élet vezetése mintegy ötven család kezében volt, közöttük arisztokrata nagybirtokosok, mint az Esterházyak, Festetichek, Károlyiak, Széchenyiek, Zichyek; ipari és bankcsaládok, mint a Weiss Manfréd—Chorin—Kornfeld, Dreher—Haggenmacher-család, a Hatvaniak stb. A Kállayak, Bethlenek, Telekiek hivatali pozíciók mellett több tucat bank- és ipari érdekeltségben voltak vezetők.

A magyar uralkodóosztály tagjai voltak még a fontos állami hivatalokat elfoglaló középbirtokos dzsentri rétegek. Ezek közé felszívódtak a kispolgárság szűk rétegei is és a polgárságból kikerült ipari és kereskedelmi vezető tisztviselők. Végül a burzsoáziához tartozik még a zsíros parasztság (kulákok), amely ugyancsak idegen munkaerő kizsákmányolásából él.

Az uralkodóosztály és a proletariátus között helyezkedik el a városi és falusi kispolgárság, a közép- és kisparasztság, a kisiparosok és kiskereskedők. A kispolgárság nem alapvető, hanem átmeneti osztály. A kapitalizmus fejlődése nagyrészét a proletariátus sorába süllyeszti, míg elenyészően csekély része a burzsoázia osztályába emelkedik. A kispolgárság egyrészt önálló árutermelő, aki tulajdonát gyarapítani akarja és ezért a burzsoáziához hú-

másrészt ugyanakkor dolgozó, aki a tőke nyomása alatt vergődik. A kispolgárság politikai magatartása tehát helyzeténél fogva ingadozó, „két lelke van" (Lenin).

Az értelmiség (tisztviselők, hivatalnokok, tanárok, mérnökök, orvosok, ügyvédek, katonatisztek stb.), amelyet nálunk Magyarországon tévesen „középosztály"-nak szoktak nevezni, nem osztály, hanem réteg. Nem osztály, mert kereset és vagyon szempontjából legfelső rétegei (igazgatók, üzemvezető mérnökök, jólkereső ügyvédek stb.) tulajdonképen a burzsoáziához tartoznak, míg legalsó rétegei (nyomorgó tanítók, kistisztviselők stb.) a proletariátushoz sorolhatók.

A proletariátus osztályába tartozik Magyarországon az ipari, közlekedési stb. munkásság, a földmunkások és egyéb mezőgazdasági munkásság. De közel állanak a proletariátushoz, összeolvadnak vele a falu félproletár elemei: a törpebirtokosok, az idegen munkaerőt nem alkalmazó iparosok és kereskedők, szóval a falusi és városi szegénység, amely bár termelőeszközökkel rendelkezik, de a tőke nyomása alatt semmivel nem él jobb sorban (sokszor rosszabbul), mint a termelőeszközökkel nem rendelkező proletariátus.

Amikor ma Magyarországon a dolgozókról, a dolgozók közös érdekeiről beszélünk, akkor ez alatt nem csak a tulajdonképeni proletariátust és a hozzátartozó városi és falusi szegénységet értjük, hanem ezenkívül a kis- és középparasztságot, a pár alkalmazottjukkal együtt dolgozó kisiparosokat és kiskereskedőket, a dolgozó értelmiséget, tehát azokat, akiknek megélhetése főként saját munkájukon alapul. Ezek teszik a lakosság 80 százalékát, míg az ú. n. középrétegek a lakosság 18 százalékára becsülhetők.

Társadalmi osztályok és osztályöntudat

Mint látjuk tehát, társadalmi osztályon az emberek olyan csoportjait értjük, amelyek tagjai hasonló helyzetet foglalnak el a termelési folyamatban, azonos viszonyban vannak a termelőeszközökkel és a termelt javakban hasonló mértékben részesülnek.

Az uralkodóosztály, a burzsoázia a termelőeszközök tulajdonosa, a dolgozók pedig munkájukból élnek. Az uralkodóosztály tagjai természetesen tisztában vannak a munkásosztály helyzetével, amit a dolgozó osztály tagjairól nem mindig lehet elmondani. A munkások általában világosan látják a maguk helyzetét. De a dolgozó értelmiségiek, hivatalnokok gyakran azt képzelik, hogy

ők is az uralkodóosztályhoz tartoznak, annak ellenére, hogy munkaerejükön kívül semmijük sincs. A dolgozó kisbirtokosok, iparosok és kereskedők „termelőeszközeik", illetve földjeik ellenére, nagyjából ugyanúgy élnek, mint a többi dolgozók. Ennek ellenére igen sok úgynevezett önálló exisztencia úgy akarja védeni a maga vélt önállóságát és függetlenségét, hogy szembehelyezkedik a dolgozó rétegekkel.

V. A PÁRTOK

Mi a politikai párt?

A történelmi politikai párt egy társadalmi osztály legtevékenyebb tagjainak tömörülése, hogy elérjék osztályhelyzetüknek megfelelő céljaikat. Az, hogy valaki melyik osztályhoz tartozik, mint láttuk, nem jelenti azt, hogy *tudatos* tagja is osztályának. A pártokba viszont szabad elhatározásból, helyes vagy helytelen ítélettel lépnek be az emberek. Az a tény, hogy az emberek nem mindig ítélik meg helyesen, hogy mi az osztályérdekük, az oka annak, hogy egy párt nem mindig fejezi ki híven annak az osztálynak az érdekeit, amelyből híveit toborozza. Előfordul, hogy egy párt, amely az uralkodóosztály egy rétegének az érdekeit képviseli, hamis jelszavakkal az ellentétes érdekű dolgozó osztály soraiból toboroz magának tagokat. A Horthy-éra alatt igen sok kisiparos és kiskereskedő szavazott az Egységes Pártra vagy később az ebből alakult Nemzeti Egység Pártjára, noha az álparlamentáris formák között a nagybirtok és a nagytőke diktatúráját érvényesítette.

A demokráciában minden osztály és réteg tagjai szabadon alakíthatnak pártokat. A fasiszta államban ez nem lehetséges. A magyarországi Horthy-fasizmus engedélyezett ugyan valami látszatszabadságot a pártoknak, de csak annyiban, hogy megengedte az uralkodó osztályok érdekeinek különböző változatokban való képviseletét. Amint valamely törvényes párt kísérletet tett arra, hogy a Horthy-féle népelnyomó rendszerrel szembeszálljon, azonnal lesujtott rá a fasiszta erőszakszervezet.

A felszabadulás után a következő pártok alakultak meg:

Kisgazdapárt

A Független Kisgazdapárt 1931-ben alakult meg az Egységes Pártból kilépett régebbi kisgazda- és fajvédő elemekből. A Kisgazdapárt már megalakulásakor sem volt egységes. Hangot kaptak benne az 1928-as válságban eladósodott és a banktőke

uralma alatt nyögő kisgazdák, de ugyanakkor védte azoknak a kapitalista köröknek az érdekeit, amelyek féltek a német ipar versenyétől. Ezért németellenes beállítottságú volt és külpolitikájában Angliával rokonszenvezett.

A felszabadulás után, amikor a NEP, a MMP, a MÉP és a többi fasiszta párt lejáratta magát, a reakciós elemek beléptek a Kisgazdapártba s ott a régi bürokrácia és a nagytőke, sőt a nagybirtok érdekeit akarják érvényre juttatni és ki akarják szorítani a vezetésből a párt őszintén demokratikus és fasisztaellenes elemeit. A párt balszárnya a demokratikus érzelmű kisparaszti tömegekre támaszkodik. Igen erős centruma van a pártnak, amelynek zömét a 30—60 holdas középparasztok alkotják. A bőséges anyagi forrásokkal rendelkező jobbszárny, ahol a fasiszta reakciós elemek csoportosulnak, egyre erőszakosabban igyekszik érvényesíteni politikáját, amelynek célja akadályozni az ország demokratikus átalakulását, az ország vezetéséből kiszorítani a munkáspártokat, elsősorban a Kommunista Pártot. A Kisgazdapárt így egyáltalán nem egységes és a párton belül erős küzdelem folyik. A Magyar Kommunista Párt támogatja a Kisgazdapárt balszárnyát és arra törekszik, hogy a parasztság széles demokratikus rétegeinek megnyerésével elszigetelje a párt reakciós jobboldalát.

Szabadságpárt

Ez a párt azokból a képviselőkből alakult, akiket a baloldali blokk március 21-i népi megmozdulásának eredményeképen kizártak a Kisgazdapártból. A párt nyiltan fellép a népi demokrácia minden célkitűzésével szemben. Azokra a rétegekre támaszkodik, amelyeket az ország demokratikus átalakulása kiszorított a magyar közéletből. Ezenkívül a klérus támogatására számít.

Magyar Radikális Párt

Baloldali, demokratikus polgári értelmiségiek jelentéktelen csoportja.

Demokrata Néppárt

Politikailag eddig alig játszott szerepet. A nemzetgyűlési választásokon nem indult, hogy a Kisgazdapártba tömörülő reakció erejét meg ne bontsa. A katolikus klérus, amelynek pártja kíván lenni, még nem szánta rá magát, hogy ezt a pártot támogassa.

Polgári Demokrata Párt

A városi, főleg a budapesti kis és középpolgárság pártja, amely jelszavaiban a demokrácia és szabadság mellett áll ki. A tőkések egy része ebbe a pártba lépett be és komoly anyagi támogatásban részesíti. Emiatt a párt politikai irányvonala erősen jobbra tolódott el. A Szabadságpárttól és a Kisgazda Párt jobbszárnyától eltekintve a legjobboldalibb tényezője a magyar politikának.

Nemzeti Parasztpárt

A szegényparasztságot képviseli. Vezetői már a Horthy-rendszer alatt irodalmilag és politikailag is kiálltak a szegényparasztság mellett. A volt nincstelenekre és a baloldali gondolkozású kisbirtokosok egy részére támaszkodnak, ezek érdekeit igyekeznek képviselni. Sok közöttük a parasztszármazású értelmiségi, akik a Horthy-rendszer alatt még a népi (völkisch) és faji gondolat alapján igyekeztek megoldani a magyar nép problémáit. Ennek az ideológiai tisztázatlanságnak az örökségét még ma sem tudta a párt teljesen lerázni magáról. A pártban van a szegényparasztok egyrésze, akik demokratikusan gondolkoznak. A balszárny (Erdei, Darvas) feltétlen híve a munkásság és parasztság együttműködésének, de a jobbszárny (Kovács Imre) szívesebben látná, ha a párt elszakadna a Baloldali Blokktól és a Kisgazda Párthoz csatlakoznék. A Parasztpárttal igyekszünk kimélyíteni a jóviszonyt és éppúgy a baloldalt támogatjuk, mint a Kisgazda Pártban.

Szociáldemokrata Párt

A Szociáldemokrata Párt — testvérpártunk — a Horthy-rendszer alatt az egyetlen törvényes képviselete volt a magyar dolgozóknak. Hogy engedélyezett nyivános működését fenntarthassa, a jobboldali vezetőség, Peyer Károllyal az élén, állandóan megalkuvó politikát folytatott, megegyezett Bethlennel, lemondott a földmunkások szervezéséről, elhanyagolta a munkásság és parasztság baráti szövetségének ügyét, elnyomta a munkásság igazi harcos törekvéseit. Ugyanakkor azonban a törvényes keretek részben lehetővé tették, hogy a munkásság felvilágosítása és szervezése előrehaladjon.

A felszabadulás után a Szociáldemokrata Párt vezetését a balszárny (Szakasits, Bán, Marosán) vette át. Az a Szociáldemokrata Párt, amely ma együttműködik Pártunkkal, tehát egészen

más politikát követ, mint a felszabadulás előtti párt. Elismeri a munkásegység előnyeit a reakció elleni harcban, külpolitikában a Szovjetunióval való együttműködés szükségességét. A Szociáldemokrata Pártba a munkástömegeken kívül jelentős kispolgári, sőt bizonyos mértékben polgári rétegek áramlottak be. Így a Szociáldemokrata Párt nem egységes. A jobbszárny ellenzi a munkásegységet, szívesebben venné, ha a párt közvetítő szerepet játszana a Kisgazdapárt és Kommunista Párt között és a külpolitikában az erőteljes „nyugati orientáció" híve.

Magyar Kommunista Párt

1918 november 24-én alakult meg Kommunisták Magyarországi Pártja néven, lényegében három csoport egyesüléséből. Az egyik, az antimilitarista ifjúság, viszonylag kisszámú, de harcos illegális tapasztalatokkal rendelkező, értelmiségi és munkásifjakból álló csoport. Vezetői a Galilei Kör marxista csoportjaiból kerültek ki. A második csoport a szociáldemokrata baloldalból vált ki. A harmadik: az Oroszországból hazakerült bolsevik hadifoglyok csoportja volt, akik bolsevik elméletet és forradalmi tapasztalatot hoztak magukkal.

A Magyar Kommunista Párt a munkásság, a parasztság és a dolgozó értelmiség igazi, következetes és elvi megalkuvást nem ismerő pártja. A 25 éves Horthy-rezsim alatt éppen ezért csak illegálisan, a föld alatt működhetett és a leggyalázatosabb üldöztetéseknek volt kitéve. A Párt, mint a függetlenségi mozgalom kezdeményezője, helyes politikájával és bátor harcával 1941—42-től szűk illegális káderei ellenére is vezető szerepet vitt az új demokratikus nemzeti összefogás kialakításában. A párt következetesen képviselte a dolgozók érdekeit, igyekezett a fasizmus és a német imperializmus elleni egységet megteremteni, a dolgozók helyzetén szervezkedéssel, sztrájkokkal segíteni. Emiatt állandó üldözésnek volt kitéve, százával ölték meg vagy börtönözték be tagjait, illetve vezetőit.

A MKP nem egyoldalú osztálypolitikát, hanem a nép túlnyomó többségének érdekeit követő, egyetemes nemzeti politikát folytat. Ez a nemzeti politika nem zárja ki a dolgozó osztályok nemzetközi együttműködését, sőt a demokrácia és a népek szabadsága csak az összes országok dolgozóinak együttműködésével valósítható meg. Ezért külpolitikában Magyarország jövőjét a szomszéd demokratikus népekkel, elsősorban a Szovjetunióval való szoros barátságban látja biztosítva.

A kommunisták követelik a népi demokráciának legszélesebb kiépítését. Tagjaitól pártfegyelmet, a párt irányvonalának megértését és követését kívánja. Így a pártnak nincs bal- és jobbszárnya, Politikája egyértelmű. Programjának végső célkitűzése a szocializmus megvalósítása.

KÉRDÉSEK

1. Milyenek az őskommunizmus termelőviszonyai?
2. Milyen volt az őskommunizmus primitív demokráciája?
3. Volt-e magántulajdon az őskommunizmusban?
4. Miért és hogyan bomlott fel az őskommunizmus?
5. Milyen osztályok vannak a rabszolgatársadalomban?
6. Miért vált akadályává a rabszolgatársadalom a termelés fejlődésének?
7. Melyek a rabszolgatársadalom bukásának okai?
8. Hogyan alakul ki a jobbágyság?
9. A hűbéri társadalom osztályai.
10. Hogyan éltek a magyarok a honfoglalás korában?
11. Miért nem fejlődött ki Magyarországon a rabszolgatársadalom?
12. Hogyan fejlődött ki a pénzgazdálkodás?
13. Mi az oka a nyugateurópai országok és Magyarország fejlődése közötti különbségnek?
14. Miért nem a polgárság vezette Magyarországon az 1848-as szabadságharcot?
15. Hogyan alakulnak ki a szocialista társadalom előfeltételei a tőkéstársadalomban?
16. A magyar társadalom osztályai és rétegei az első világháború után?
17. Mi a politikai párt?
18. A magyar pártok.

IRODALOM

Sztálin: A dialektikus és történelmi materializmus. — *Engels:* A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig. — *Rudas:* Társadalmi formák fejlődése. — *Andics:* Munkásosztály és nemzet. — *Molnár Erik:* Szent István. — *Mód Aladár:* 400 év, küzdelem az önálló Magyarországért.

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

I. Az ŐSKOMMUNIZMUS

Hogyan éltek a primitív emberek? — Társadalmi egyenlőség. — Van-e magántulajdon az őskommunizmusban? — Az őskommunizmus bomlása 3

II. A RABSZOLGATÁRSADALOM

Alapvető és átmeneti osztályok a rabszolgatársadalomban. — A rabszolgamunka akadályozza a technika fejlődését. — A rabszolgatársadalom bukása 5

III. A HŰBÉRI TÁRSADALOM

1. A hűbériség kialakulása

A jobbágyság csírái a rabszolgatársadalomban. — Jobbágyok és földesurak. — Mi a különbség a jobbágy és a rabszolga között? A hűbériség társadalmi és politikai szervezete 7

2. A magyarság a honfoglalás korában

A magyarok megjelenése a történelemben. — A honfoglalás. — A magyar törzsszervezet felbomlása 8

3. Az árutermelés kialakulása

A pénzgazdálkodás és a társadalmi viszonyok megváltozása. — Magyarország a XV. századig 10

4. A hűbéri társadalom bukása

A parasztlázadások. — A tőkésosztály kialakulása 11

5. A magyar hűbériség útja

Mátyástól Dózsáig. — A Dózsa-lázadás és Mohács 12

IV. A TŐKÉSTÁRSADALOM

A két alapvető osztály. — A tőkéstársadalom fejlődése . . . .

1. A magyar társadalom Mohács után

Mohácstól Rákócziig. — Harc a polgári átalakulásért. — Az 1848-as szabadságharc. — A kiegyezés 13

2. Az imperializmus

A monopólszervezetek. — Az imperializmus a kapitalizmus legfelsőbb foka, a szocializmus előestéje. — A szocializmus . . . 15

3. A magyar imperializmus

Kialakulása. — Osztálytagozódás Magyarországon az első világháború után. — Társadalmi osztályok és osztályöntudat . . . 16

V. A PÁRTOK

Mi a politikai párt? — Kisgazdapárt. — Szabadságpárt. — Magyar Radikális Párt. — Demokrata Néppárt. — Polgári Demokrata Párt. — Nemzeti Parasztpárt. — Szociáldemokrata Párt. — Magyar Kommunista Párt 19

KÉRDÉSEK 23

IRODALOM 23

SLOBODA